

LOGU AILU FORMAS RĪGAS KOKA ĒKĀS
SHAPE OF APERTURES OF RIGA WOODEN BUILDINGS

Jānis Kalniņš

Scientific assistant, Mg.sc.ing.

Riga Technical University, Faculty of Material Science and Applied Chemistry

14/24 Azenes Str., LV-1048, Riga, Latvia

Phone: 29117878

Jānis Krastiņš

Professor, Dr.habil.arch.

Riga Technical University, Faculty of Architecture and Urban Planning

16 Azenes Str., LV-1048, Riga, Latvia

Phone: +371 67089256; +371 67089115; Fax: +371 67089130

Atslēgas vārdi: arhitektūras vēsture, arhitektūras stili, ēku daļas

Key words: history of architecture, architectural styles, parts of buildings

Ēkām, lai arī kādā laikā tās būvētas, ir nepieciešama saikne ar apkārtējo pasauli. Lai nodrošinātu ēkas funkcijas, tiek izveidotas dažāda tipa ailas – ieejai mājoklī, gaismas un gaisa cirkulācijai vai apkārtējās vides uztverci mājokļa iekšienē. Ailas var būt pavisam mazas kā nelielas lūkas, vai arī normāla izmēra, eleganti dekorētas, rūtotas un iestiklotas, kādas redzamas vairumā ēku. Ailas var būt arī aizsedzamas ar salmu pinumiem, dēļiem vai slēģiem vai arī bez tiem. Logus aprīko arī ar metāla apkalumiem un viru eņģēm. Tas viss atspoguļojas koka ēku logu “gājienā” cauri gadsimtiem.

Mūsdienu pilsētvidē ir saglabāties daudz koka ēku, kuras dažviet telpiski konfliktē ar mūra ēku apjomiem, tomēr atsevišķās pilsētas nomalēs koka ēku apbūves kompleksi veido harmoniskus pilsēt-būvnieciskos ansambļus. Mākslinieciski stilistiskie elementi arhitektūrā sniedz priekšstatu par pilsētvides izmaiņām attiecīgajā laika posmā. Koka ēkās ailas veido savdabīgu arhitektonisko kompozīciju un ir lielisks stilistikas izpausmes “spogulis”, kas ļoti bieži vērojams ne tikai to aizpildījumā vai dekoratīvajās apmalēs, bet tieši logailu formās. Savukārt logu vērtnu dalījums rūtis, ja tās saglabājušās oriģinālas, ir pirmais faktors, kas nosaka ēkas piederību konkrētam arhitektūras stilam vai laika posmam [1, 221, 225].

Arheologu izrakumi liecina: “Senākās logailu liecības Rīgā saistītas ar 13. gadsimtu. 1996. gadā rokot būvbedri viesnīcai “Radi un draugi”, atsegta guļbūve, kuras siena pret Mārstaļu ielu saglabājusies 11 vainagu augstumā. Tajā bijusi 34 cm plata un vismaz 30 cm augsta logaila” [1, 217]. Grāmatas “Koka Rīga” autori raksta, ka ēka bijusi iedziļināta zemē, tādēļ aila acīmredzot kalpojusi puspagraba gaisa apmaiņai un daļējai izgaismošanai [1, 217]. Savukārt: “Peldu un Ūdensvada ielas stūrī 1974. gada izrakumos konstatēts, ka ēkas guļbaļķu zeltiņa sienā izcirsta 16 x 20 cm liela aila dūmu izvadīšanai”

Buildings, built in whatever period of time, need a connection with the surrounding world. In order to ensure functions of the building, apertures of various types are provided – for entrance to the house, for circulation of light and air, or for perception of the surrounding environment from the enclosure. Apertures may be tiny as small holes or normal-sized, elegantly decorated, multi-paned and glazed – as they appear in the majority of buildings. Apertures may also have covers made of straw wickerwork or small boards, or there may be no shutters at all. Windows are also equipped with metal bindings and strap hinges. This all is reflected in the “course” of apertures of wooden buildings through the centuries.

Modern cityscape has retained many wooden houses that in some areas spatially contradict with the masonry buildings, while here and there on the outskirts of the town clusters of wooden houses form harmonious urban ensembles. Artistically stylistic elements in architecture bear evidence of the changes affecting urban fabric in the respective period. Apertures in wooden buildings make a distinctive architectural composition and function as an excellent “mirror” of stylistic expression, which very often can be seen not only in their fill or decorative casings but rather in the shapes of apertures. However, the division of window panes into sections, if they have retained their original form, is the first factor determining the architectural style of the particular building or the time period when it was built [1, 221, 225].

Archaeological excavations prove: “The most ancient apertures in Riga date back to the 13th century. In 1996 during the excavation of a foundation pit for *The Radi un Draugi Hotel*, a log house was uncovered. Its wall towards Mārstaļu iela had been preserved at the height of 11 rows of logs. It had had a 34 cm wide and at least 30 cm high aperture”

1. attēls. Daugavgrīvas iela 19/21.

2. attēls. Krišjaņa Valdemāra iela 55.

3. attēls. Volgundes iela 16.

4. attēls. Daugavgrīvas iela 34.

5. attēls. Maskavas iela (nav saglabājusies; nezināma autora foto).

6. attēls. Daugavgrīvas iela 11.

7. attēls. Kalnciema iela 28.

8. attēls. Visvalža iela 8.

[2, 58]. Šajā laikā koka arhitektūrā logu aillas bija maz un tām bija mazi izmēri.

Attīstoties materiālu apstrādes un celtniecības tehnoloģijām, logailas kļuva lielākas un tajās iestrādāja logus ar rūtotām vērtņēm. Līdz 17. gs. rūtis aizpildīja ar daļēji caurspīdīgiem vai caurspīdīgiem materiāliem [1, 217]. Koka ēkas, salīdzinājumā ar mūra arhitektūru, nevar lepoties ar lieliem logailu izmēriem, jo to neatļauj ēkas parametri, arhitektūras pamatprincipi vai iekštelpu apjomi. Šie ierobežojumi vairāk attiecas uz dzīvojamām mājām. Baznīcām vai citām lielāka mēroga sabiedriskajām celtnēm parasti bija arī lielākas. Rīgas koka ēku arhitektūrā gotikas stilistikas tradicionālo smailloka arkas formā izveidotu fasādes logailu praktiski nav. Maz ir arī 18. gadsimtā vispār raksturīgo ailu ar pārsedzi apaļloka arkas formā (J.K. Broces zīmējumi), kuras dažkārt veidoja arī 19. gs. sākumā, piemēram, Švaremuižas dzīvojamajā ēkā (1872, arhitekts M. Holsts) [3, 240] (1. attēls). Mazāka izmēra apaļloka logailas, lielākoties ēku zeltiņa daļā, parādījās jūgendstila koka ēku arhitektūrā (31. attēls). Koka ēku logailas ar lēzeni izliektu pārsedzi (2. attēls) sastopamas biežāk. Jūgendstila laikā samērā izplatītas ir ailu formas ar nošļauptiem sāniem augšējā daļā (3. attēls). Ir arī aillas ar

[1, 217]. The authors of the book *Koka Rīga (The Wooden Heritage of Riga)* write that the house had been lowered into the ground, therefore the aperture had evidently been used for air circulation and partial lighting of the semi-basement floor [1, 217]. In its turn, “in 1974 the excavations on the corner of Peldu and Ūdensvada Streets revealed that an opening in size of 16 x 20 cm was made in the wall of the house’s log gable for the outflow of smoke” [2, 58]. At this time there were only few apertures in wooden architecture and their dimensions were small.

Along with the development of material processing and building technologies, apertures became bigger and were equipped with the windows divided into panes. Until the 17th century the panes were filled with translucent or transparent materials [1, 217]. Wooden houses, as compared to the masonry ones, cannot have large-size apertures because of the dimensions of the building, basic principles of architecture or the size of internal premises. These restrictions mostly refer to dwelling houses. Churches or other larger public buildings usually had bigger apertures. There are practically no façade apertures made in a shape of a pointed arch – a characteristic feature of Gothic style – in the architecture of Riga’s wooden buildings. There are also

trīsstūrveida formas augšējo daļu (4. attēls). Logailas, kas veidotas tradicionālajā taisnstūra formā, lietotas visu arhitektūras stilu laikos. Mainījušies vienīgi to izmēri, proporcijas un ailu aizpildījuma kompozīcijas paņēmieni. Tie katrā laika posmā ir bijuši samērojami un atbilstoši ēkas koptēlam vai materiālu apstrādes un būvniecības tehnoloģiju iespējām. Ailas forma nosaka arī tās arhitektoniskās apdares īpatnības.

18. gs. ēkās dažkārt lietotas logailas kvadrāta vai tam tuvā formā. Tādas redzamas J.K. Broces zīmējumos un vēlāk aprakstītas grāmatā "Koka Rīga": "18. gs. mazākās koka ēkās logi nebija lieli, proporcijas tuvu kvadrāta formai. Dabā līdzīga ēka vēl saglabājusies Zēlustes muižā ("Vecā māja", Mazā Juglas ielā 45, 1763). Dažkārt lielākām telpām (krogos, ražošanas ēkās) šos logus grupēja vairākus kopā" [1, 219]. Nereti logailas kvadrātiskā forma vairāk tuvojās taisnstūrim, kura garākā mala, atšķirībā no mūsdienās ierastajām logu formām, ir horizontāla.

Bez šādiem, mazāka izmēra logiem, bija sastopami arī logi, kas veidoti mūsdienu standartiem raksturīgās proporcijās. Līdzās taisnstūra formai sastopamas arī logailas ar apaļloka arkas formas atkārtojumu vai lēzeni izliektu pārsedzi. Ļoti bieži vienas ēkas vairākos stāvos sastopami vismaz divi ailu formu veidi. Baroka laikā celto ēku logailas ar lēzeni izliektu pārsedzi visbiežāk lietotas lukarnās. Tādas redzamas arī J.K. Broces zīmējumos (5. un 8. attēls). Neapdzīvotā mansarda jumta lēzenajā daļā lukarnas parasti ir mazāka izmēra un logi visbiežāk ir elipses formas ar garāko tās asi gan horizontāli, gan vertikāli. Zīmīgi piemēri ir Blieķu muižā ar 18. gadsimta trešā ceturkšņa konstrukciju, kompozīciju un detaļām [1, 192], kur ailas elipses novietojums ir vertikāls (5. attēls) un 18. gs. otrās puses [3, 239] nams ar horizontāli novietotu elipses logailu (6. attēls). Mansarda jumta lēzenās daļas lukarnās ir redzamas arī ailas ar ovāli izliektām, taisnstūrim tuvām malām, atkārtotot eliptisko dzegas izliekumu. Šāda tipa logailas, kas lielākoties sastopamas tieši lukarnās, ir vispārāksturīgas barokam un atbilst šī stila formu pārpilnībai un bagātībai (7. attēls).

Popova muižā lukarnas logailas aizpildījums un dekoratīvās detaļas atspoguļo klasicisma perioda formu valodu, taču ailas lēzeni izliektā pārsedze saglabājusi baroka vēlinā posma rokoko izteiksmi [1; 219] (8. attēls). Arī mezonīna frontonus rotā elipses vai gandrīz precīza apla formas ailas, kuras vairāk atbilst baroka stila formālajām iezīmēm

only few apertures with a lintel in a shape of a round arch characteristic of the 18th century (drawings by J.C. Brotze), which sometimes were used also in the 19th century, for instance, in the dwelling house of Švarcmuiža Manor (1872, architect M. Holst) [3, 240] (Picture 1). Round-headed apertures of smaller sizes, mostly in the pediment part of the house, appeared in Art Nouveau wooden buildings (Picture 31). Apertures of wooden buildings with a slightly curved lintel (Picture 2) occur more often. During the Art Nouveau period the shapes of apertures with tapered upper parts were quite widespread (Picture 3). There are also apertures with rectangular-shaped upper parts (Picture 4). Apertures that are made in a traditional rectangular shape have been used throughout all periods of architectural styles. Only their dimensions, proportions and compositional methods for aperture filling have changed. In each period they have been proportionate and appropriate for the overall image of the building or available material processing methods and building technologies. The shape of the aperture also determines its architectural finish.

Some buildings of the 18th century have square-shaped or similar apertures. Such can be seen in the drawings by J.C. Brotze, and later described in the book *The Wooden Heritage of Riga*: "in the 18th century the windows of the smaller wooden houses were not big, in proportions they resembled a square. A similar house is still preserved in Zēluste Manor. It is so called "Vecā māja" (Old House) at Mazā Juglas ielā 45 (1763). Sometimes for larger rooms (in pubs, industrial buildings), several such windows were grouped together" [1, 219]. Pretty often the quadratic shape of the aperture resembles a rectangle the longer side of which, unlike the conventional modern-day apertures, is horizontal.

Besides such small-size windows, there were also windows having proportions that are close to modern-day standards. Along with the rectangular-shaped apertures there are also few with a repetition of a round-arch shape or a slightly curved lintel. Very often on several floors of the same building at least two kinds of different window shapes can be found. Apertures with a slightly curved lintel of the Baroque period buildings are most often used in dormers (Pictures 5 and 8). Some of them can also be seen in J.C. Brotze's drawings. Dormers in the low-pitched slope of the mansard roof are usually smaller in size and windows mostly have a shape of an ellipse with its longer axis stretched either horizontally or vertically. Representative examples are

9. attēls. Hanzas un Rūpniecības stūrī (nav saglabājusies; nezināma autora foto).

10. attēls. Strazdumuiža Juglas ielā 14. 18. gs. vidus [5; 60] (foto: Jānis Jaunarājs).

(9. un 10. attēls). Mezonīna telpas izgaismošanai jau baroka laikā tika ierīkotas lielākas logailas, kuras uzsvēra ēkas fasādes centrālo kompozīcijas asi. Tādas, piemēram, ir “Pētera namiņā” [1, 190] (9. attēls).

Baroka lukarnu logailas kompozicionāli nereti konfliktē ar plakni, kurā tās tiek izveidotas. Logailas forma ar barokam raksturīgajiem pārspīlējumiem izskatās “ar varu iespiesta” šajā arhitektoniskajā elementā. Strazdumuižas mansarda jumta lēzenajā slīpnē veidotās logailu izbūves – tā sauktie sikspārņu logi – kā stila formveides elementi “pieliek punktu” baroka perioda formu pārpilnībai koka ēku arhitektūrā (10. attēls).

18. gs. otrajā pusē, baroka pārejā uz klasicismu, logailas koka ēkās ieguva formu skaidrību. Tas attiecas gan uz fasādes plaknē veidotajām ailām, gan atbilstošā mērogā un proporcijās veidotajām ailām jumtu izbūvēs [1, 200; 5, 14]. Klasicisma koka ēku

11. attēls. Slokas iela 41.

Blieķu Manor with the construction, composition and details characteristic of the third quarter of the 18th century [1, 192], where an elliptic aperture is placed vertically (Picture 5) and the house of the second half of the 18th century [3, 239] with a horizontally placed elliptic aperture (Picture 6). The dormers of the low-pitched slope of the mansard roof sometimes have apertures with oval shaped edges resembling a rectangular, repeating the elliptic curve of the cornice. Apertures of this type, which are used mostly in dormers, are most characteristic of Baroque and display abundance and richness of its shapes (Picture 7).

In Popov's Manor the fill of the dormer apertures and decorative details reflect the vocabulary of Classicism, yet the flatly-bent lintel of the aperture has retained its expression of Rococo – the late period of Baroque [1, 219] (Picture 8). Mezzanine gables are also decorated with elliptic or almost circular apertures that are closer to formal features of Baroque (Pictures 9 and 10). For lighting of the mezzanine room already in the Baroque period several apertures were made that accentuated the central compositional axis of the façade. Such can be seen e.g. in “Peter's House” [1, 190] (Picture 9).

Apertures of Baroque dormers very often compositionally disagree with the plane in which they are inserted. The shape of the aperture with exaggerations characteristic of Baroque looks “forced” in this architectural element. The apertures built in the low-pitched slope of the mansard roof of Strazdumuiža Manor – the so-called eyebrow dormers – as form-shaping elements of the style “put

12. attēls. Krišjāņa
Valdemāra iela 22.

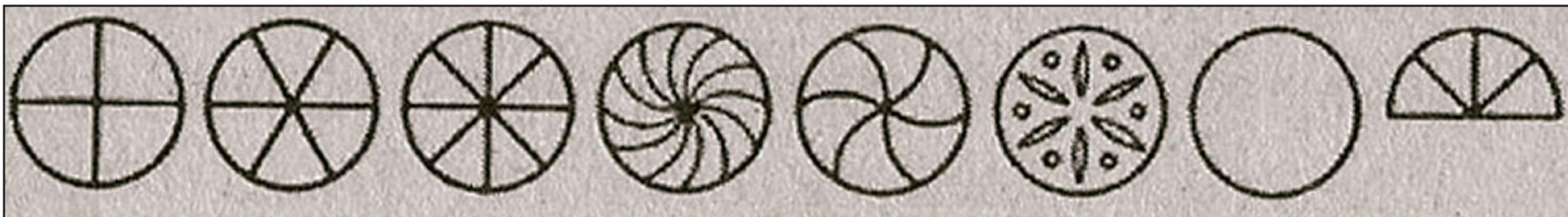
13. attēls. Elizabetes
iela 83/85.

14. attēls. Balasta
dambis 44.

15. attēls. Krišjāņa
Valdemāra iela 43.

16. attēls. Saules simbolika [4; 57].

arhitektūrā nereti ir saglabājušies arī dažādi baroka elementi, jo stilu nomaiņa koka ēkās ilga aptuveni 50 gadus (11. attēls). Par koka ēku fasāžu galveno elementu klasicisma arhitektūrā kļuva mezonīns ar vainagojošo frontonu, kā arī klasisko orderu elementi. Lēzena trīsstūra formas frontona izmēri noteica arī logailu formas un izmērus. Daudzām klasicisma laika koka būvēm zīmīgas ir gandrīz pilna pusapļa izmēra segmenta formas logailas, kas ierakstītas frontona virsmas laukumā [1, 200; 223] (20. attēls). Klasicisma izskaņas – ampīra – paraugfāsāžu [5, 70] mezonīnu frontonos redzami mazāka izmēra ailojumi ar rombisku, pusapļa segmenta vai pilna apļa formu (12.–15. attēls).

Koka ēku arhitektūrā nereti lietotas arī simboliskas formas, ar kurām ir stilizēts saules motīvs (16. attēls). Šīs ailes parasti kompozicionāli iekļautas frontonu virsmās (13.–15. un 19. attēls). Atbilstoši simboliskās formās lielākoties veidots arī logu spraišļojums (15., 16 un 19. attēls).

Klasicisma periodā koka ēku logiem bieži vien joprojām saglabājās baroka stilistikas iezīmes. Mainījās vērtņu rūtojums un dekoratīvo detaļu risinājumi ailu apmalēs. Visplašāk lietotās bija taisnstūra formas logailas ar sešām rūtīm [1, 222].

Dažādu ģeometrisku formu logailas visu arhitektūras stilu periodos vērojamas ēku zelmiņos un frontonos (17.–20. attēls). Rīgas koka ēkās šiem arhitektūras elementiem lielākoties ir trīsstūra siluets, bet ļoti ļoti reti – cita konfigurācija.

Eklektisma un jūgendstila laikā ēku zelmiņos vērojami ne tikai dažādu formu, bet arī atšķirīgu izmēru logailu grupējumi. Tie veidoti dažādās kom-

an end” to the abundance of Baroque shapes in the architecture of wooden buildings (Picture 10).

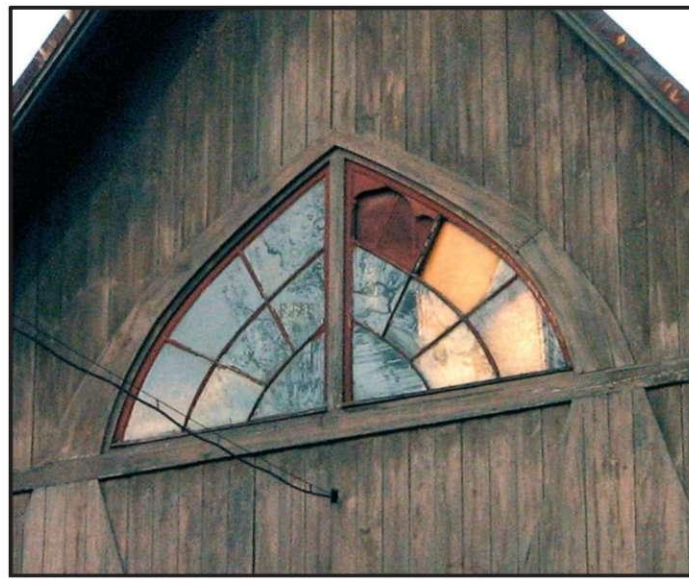
In the second half of the 18th century in the transition from Baroque to Classicism, apertures in wooden buildings acquired purity of shapes. It refers to apertures in elevations as well as to apertures in dormers made in appropriate scale and proportions [1, 200; 5, 14]. In architecture of classical wooden buildings quite often various Baroque elements have been preserved because the change of styles for wooden buildings lasted about 50 years (Picture 11). The mezzanine with a crowning gable as well as the elements of classical orders became the main elements in façades of wooden buildings in Classicism architecture. The shape and size of apertures depended on the dimensions of a low-pitched triangular gable. Many wooden structures of the Classicism period have characteristic, almost full semi-circle apertures that are inserted in the gable surface [1, 200, 223] (Picture 20). In mezzanine gables of pattern façades [5, 70] of the late period of Classicism – Empire style – smaller openings can be seen shaped like rhombi, semicircles or full circles (Picture 12–15).

Pretty often symbolic shapes representing a stylized sun were also used in the architecture of wooden buildings (Picture 16). These apertures usually are compositionally included in gable surfaces (Picture 13–15 and 19). The glazing bars are also made matching symbolic shapes (Picture 15, 16 and 19).

In the Classicism period the windows of wooden buildings very often still retained traces of Baroque stylistics. The pane arrangement and

17. attēls. Krišjāņa
Valdemāra iela 22.

18. attēls. Elizabetes
iela 83/85.

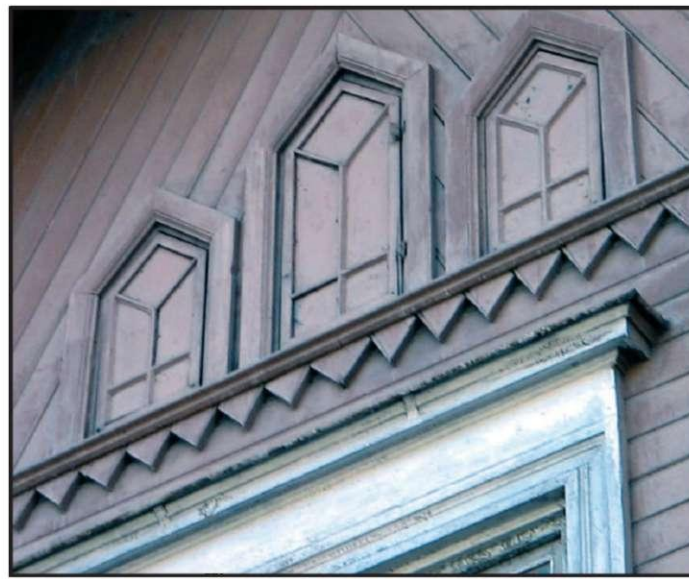
19. attēls. Balasta
dambis 44.

20. attēls. Krišjāņa
Valdemāra iela 43.

21. attēls. Āgenskalna
iela 8.

22. attēls. Melnsila iela 17.

23. attēls. Lielā iela 29.

24. attēls. Nometņu iela 53.

pozīcijās, kas lielākoties ir pakārtotas simetrijas asij un ierakstītas jumta kontūru veidotajos zelmiņu laukumos (21.–24. attēls).

Nereti aiz zelmiņa ēkā ir arī apdzīvotas telpas, tādēļ zelmiņos nereti ir izveidoti lielāki, standarta izmēra logi ar trīsdalīgu dalījumu, lai telpa iegūtu nepieciešamo apgaismojumu (21. un 23. attēls). Šo logu dekoratīvās apmales visbiežāk ir tādas pašas kā pārējām ēkas fasādes daļām. Dažos gadījumos šie zelmiņa logi ir kā akcentējošs elements, to dekors ir greznāks un pilda tam atvēlēto funkciju ēkas dekoratīvajā tēlā. Gandrīz katrā zelmiņa daļā parādās ar ēkas pārējām logailām kontrastējoši ģeometriskas logu formas, kuras kopējā fasādes kompozīcijā veido akcentu (21.–24. attēls). Gaismas plūsmu pastiprina simetriski abpus novietoti papildus lodziņi, kuriem visbiežāk ir smaila ailes augšējā daļa vai rombveida konfigurācija (21. un 24. attēls). Gandrīz visos gadījumos ailu kopuma kompozīcija ēku zelmiņos ir kāpjoša un ierakstīta trīsstūrī, kura malas ir paralēlas jumta slīpnēm (21., 22. un 24. attēls).

Atsevišķos gadījumos zelmiņa logailas ir iekļautas ar ēkas visas fasādes apdari kopējā dekoratīvā kompozīcijā, piemēram, Zvejnieku ielā 5a (1909., arhitekts E. Laube) [5, 153] (25. attēls). Šajā piemērā redzams, ka logailu izmēri un forma saglabājuši būvplastiskās apdares kompozīciju, kas atbilst fasādes arhitektūrai. Jūgendstila laika Rīgas koka ēku arhitektūrā ļoti bieži veidotas šādas, cieši viena pie otras sagrupētas zelmiņu logailas. Šāds ailu

decorative details in aperture casings changed. Most widespread were rectangular-shaped apertures with six panes [1, 222].

Apertures of diverse geometric shapes can be seen in pediments and gables of the buildings of all periods of architectural styles (Picture 17–20). In the wooden buildings of Riga these architectural elements mostly have a triangular shape and very rarely – other configuration.

Gables of Eclectic and Art Nouveau buildings include groups of apertures varying in shapes as well as in sizes. They are arranged in different compositions mostly depending on the symmetry axis and are inserted in the gables formed by roof contours (Picture 21–24).

Sometimes the rooms in the house behind the gable are inhabited, therefore windows are made larger, standard-sized with a three-part division so that the room will get the necessary lighting (Picture 21 and 23). Decorative casings of such windows most often are the same as for the other façade parts of the building. In some cases these gable windows are like accentuating elements, their décor is richer and it performs the function it has been assigned to in the decorative image of the building. In almost every part of the gable geometric-shaped windows appear which contrast with the other apertures of the building making an accent in the overall façade composition (Picture 21–24). The flow of light is intensified through small additional windows symmetrically

25. attēls. Zvejnieku iela 5a.

grupējums sasaucas ar jūgendstilam vispārraksturīgo sīkrūšu dalījumu logu augšējās daļās. Dekoratīvu akcentu ēku fasādēs rada arī logu sapārošana. Šādi divi logi (26.–28. attēls) Rīgā ir samērā daudz. Dažkārt logi grupēti arī pa trim (22. attēls) vai četriem (25. un 29. attēls).

Funkcionālu apsvērumu dēļ – izgaismošanai un vēdināšanai – neapdzīvotās ēku daļās (bēniņos) logailas parasti ir mazāka izmēra. Arī šeit arhitekti izvēlas atšķirīgas formas (30.–33. attēls), tomēr visbiežāk lietotā aila ir ar smailu augšējo daļu (30. attēls), ierakstot to zelma siluetā. Ēkai Balasta dambī 38/40 (1907, arhitekts J. Alksnis) (31. attēls) rīzālā zelma logailas forma ierakstīta dekoratīvā režģojuma konfigurācijā, nodrošinot harmonisku arhitektonisko kompozīciju.

Ļoti bieži zelma logailām nav stiklojuma (34. un 35. attēls). Iespējams, ka šādas ailas ir veidotas kā dekoratīvs elements (34. attēls) vai aklais logs (37. attēls). Šīs logu vai lūku ailas visbiežāk ir apla un romba formā.

Vairākām ailu konfigurācijā izmantotajām ģeometriskajām formām var būt arī simboliska nozīme. Dažāds simboliskais tulkojums ir kā saules, tā arī zvaigznes formai (35. attēls). Ņemot vērā būves atrašanās vietu, iespējams, ka tajā dzīvojuši zvejniecībā vai kuģošanā nodarbināti cilvēki, kuriem šī zīme simbolizē polārzuvaigznes atainojumu un nozīmi. Tādas formas logailas ir Balasta dambī 68a un virknei ēku Vienības gatvē, sākot no 98. numura.

Daudzveidīgas ailu vai lūku formas ir gan eklektisma, gan jūgendstila vēlajā periodā izplatītā neoklasicisma frontonu arhitektoniskajos risinājumos (38.–45. attēls). Ļoti reti sastopamas ir trīsstūra

flankējošās galvenajai. Visbiežāk, tās ir ar pīķveidīgu augšdaļu vai romba veidīgu konfigurāciju (Picture 21–24). Gandrīz visos gadījumos atvērņu kompozīcija gablei ir augšējā un izvietota tā, lai tās sāni būtu paralēli slīpajiem galotēm jumta (Picture 21, 22 and 24).

Dažos gadījumos gable atvērnes ir iekļautas kopējā fasādes dekoratīvā kompozīcijā, piemēram, ēkai Zvejnieku iela 5a (1909, arhitekts E. Laube) [5, 153] (Picture 25). Šis piemērs parāda, ka atvērņu proporcijas un formas atbilst fasādes arhitektūrai. Šādi cieši grupētas gable atvērnes bija diezgan izplatītas Rīgas koka ēkās Art Nouveau periodā. Šī atvērņu izvietojuma korelācija ar augšējās daļas logu stiklojuma sadalījumu ir labi zināma Art Nouveau iezīme. Logu savienošana veido arī fasādes dekoratīvu akcentu. Tur ir daudz šādu divu logu (Picture 26–28) Rīgā. Dažreiz trīs (Picture 22) vai četrus (Picture 25 and 29) logus grupē kopā.

Ņemot vērā funkcionālos apsvērumus – apgaismošanu un vēdināšanu – atvērnes neapdzīvotajās ēkās (loftos) ir parasti mazākas. Šeit arhitekti izvēlas dažādas formas (Picture 30–33), tomēr visbiežāk lietotā aila ir ar smailu augšējo daļu (Picture 30) atbilstoši gable silhouetei. Gable atvērnes loga atvērnes ēkai Balasta dambī 38/40 (1907, arhitekts J. Alksnis) (Picture 31) ir daļa no dekoratīvā režģa, kas veido harmonisku arhitektonisku kompozīciju.

Ļoti bieži gable atvērnes nav stiklotas (Picture 34 and 35). Varbūt šādas atvērnes veidoja dekoratīvus elementus (Picture 34) vai faus logus (Picture 37). Šādu atvērņu vai atvērņu atvērnes galvenokārt ir apaļas vai romba veidīgas.

Dažas ģeometriskas formas atvērņu konfigurācijā var būt arī simboliska nozīme. Saules un zvaigznes formas var būt dažādas simboliskas interpretācijas (Picture 35). Ņemot vērā ēkas atrašanās vietu, tā var būt bijusi iedzīvotāju, kuri nodarbojās ar zvejību vai kuģniecību, simbolizācija. Šādas formas atvērnes ir Balasta dambī 68a un virknei ēku Vienības gatvē, sākot no 98. numura.

Arhitektoniskās risinājumus neoklasicisma frontonu arhitektoniskajos risinājumos, kas ir raksturīgi eklekticismam un vēlākajam jūgendstilam.

26. attēls. Kapseļu iela 12.

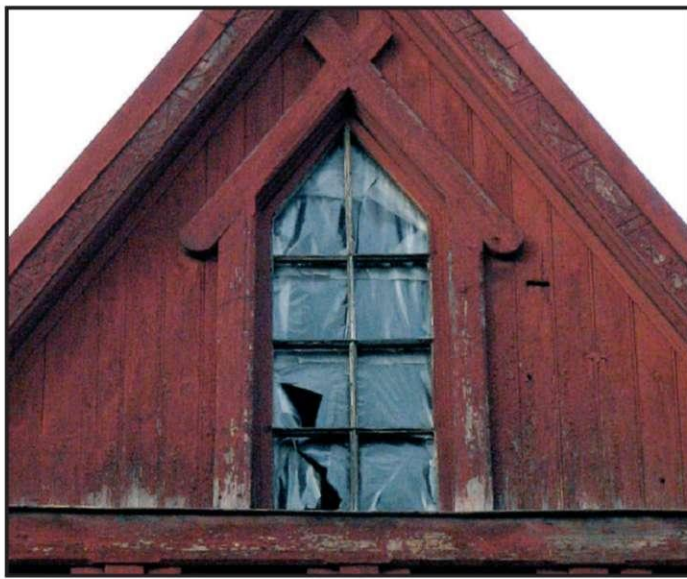
27. attēls. Slokas iela 30.

28. attēls. Ķemeru iela 13.

29. attēls. Kalnciema iela 102.

30. attēls. Baldones iela 12.

31. attēls. Balasta dambis 38/40.

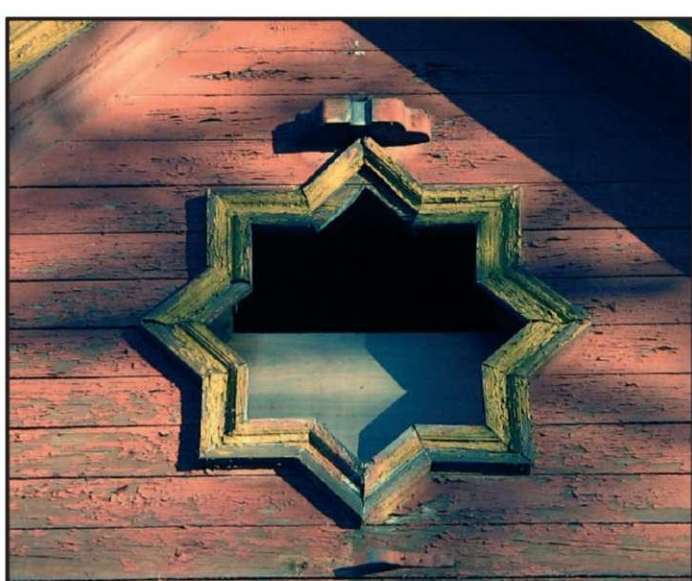
32. attēls. Āgenskalna iela 1.

33. attēls. Gdaņskas iela 3/5.

34. attēls. Ķemeru iela 2.

35. attēls. Piestātnes iela 5.

36. attēls. Tapešu iela 12.

37. attēls. Lielā iela 29.

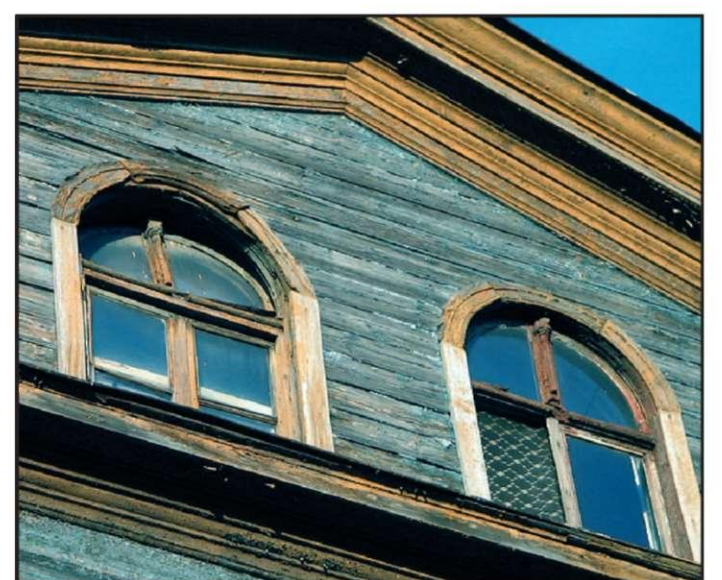
38. attēls. Baložu iela 17.

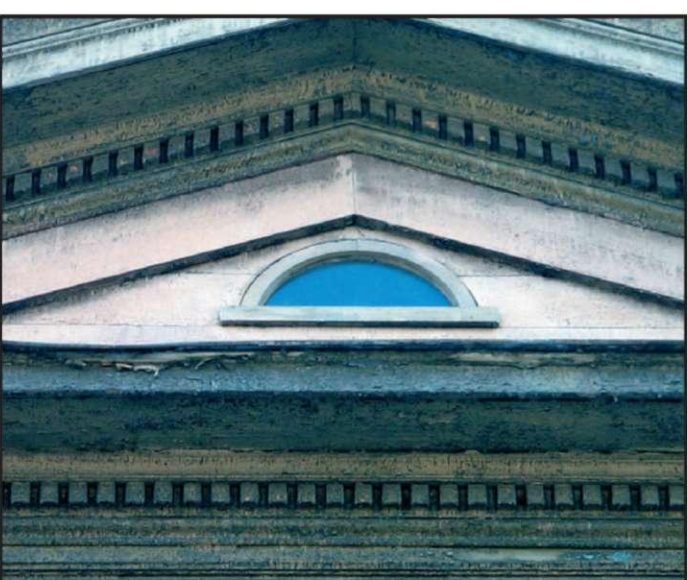
39. attēls. Valentīna iela 19.

40. attēls. Lielā iela 9.

41. attēls. Valmieras iela 6.

42. attēls. Kalnciema iela 26.

43. attēls. Baldones iela 10.

44. attēls. Krišjāņa Valdemāra iela 49.

45. attēls. Kalnciema iela 25a.

46. attēls. Baložu iela 28.

47. attēls. Mazā nometņu iela 69.

48. attēls. Olgas iela 5.

49. attēls. Artilērijas iela 71.

50. attēls. Artilērijas iela 60.

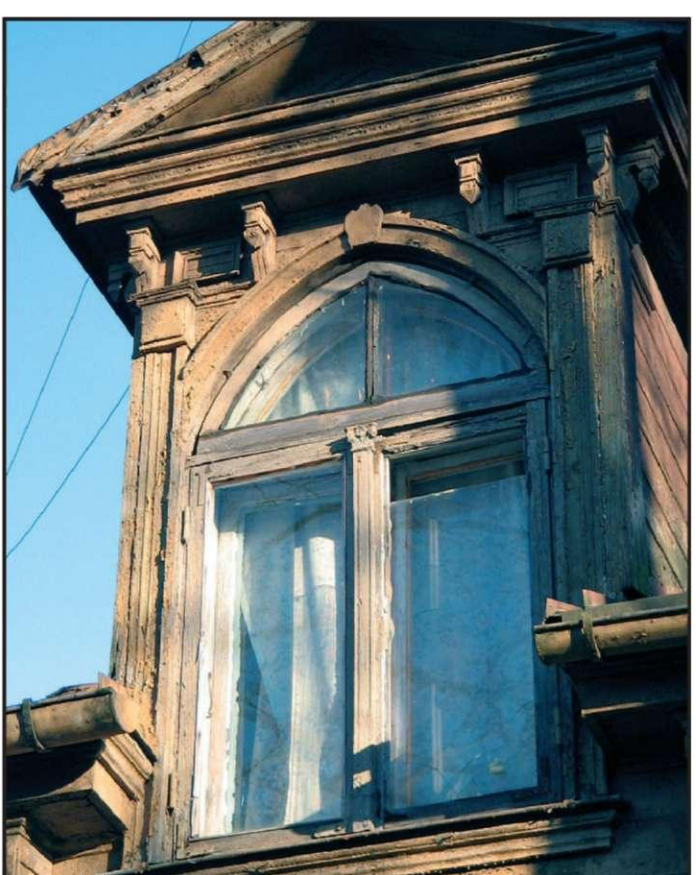
51. attēls. Augusta Deglava iela 11.

52. attēls. Artilērijas iela 67.

53. attēls. Tērbatas iela 47.

54. attēls. Mencu iela 1a.

55. attēls. Baložu iela 17.

56. attēls. Annas Sakses iela 2.

57. attēls. Kristapa iela 2/4.

logailu formas (40. attēls). Ekskluzīva logailas forma ar horizontāli paplašinātu rombu ir dzīvojamai ēkai KrišjāņaValdemāra ielā 49, kura šobrīd ir kritiskā stāvoklī (44. attēls).

Atikos un lukarnās, kuras nereti flankē balustrādes, arī redzamas dažādu formu aillas un sapāroti logi (46.–53. attēls). Kupolveida jumta izbūvēs ļoti bieži tika lietotas logailas ar apaļloka pārsedzi. Šādas izbūves un aillas ir daudzās Rīgas neorenesanses stilistikas ēkās, kuras lielākoties ir diezgan apjomīgi īres nami (49. attēls). Sapāroti jeb dvīņu logi ir ļoti bieži sastopami lukarnu izbūvēs, kas pastiprina to dekoratīvītāti un kompozicionāli atrisina plaknes laukumu (47. 51. un 52. attēls).

Eklektisma dažādo neostilu, kā arī jūgendstila ēkās ir arī dažādas neparastas un reti sastopamas

Art Nouveau include various shapes of apertures or openings (Picture 38–45). Very rare are the triangular-shaped apertures (Picture 40). A singular shape for the aperture is a horizontally extended rhombus as seen in a dwelling house at KrišjāņaValdemāra iela 49 that currently is in a critical technical condition (Picture 44).

In attic storeys and dormers, which are often flanked by balustrades, also can be seen apertures and coupled windows of different shapes (Picture 46–53). The dome-shaped roof structures frequently include apertures with a round-arch lintel. Such structures and apertures can be found in many Riga's buildings of Neo-Renaissance style, which are mostly rather big apartment houses (Picture 49). Coupled or twin windows very often can be seen in

logailu formas (54.–57. attēls). Neogotiskā ēka Tallinas ielā 6 ir vienīgais piemērs Rīgā. Jūrmalā to ir vairāk. Bolderājā, Mencu ielā 1a ir koka ēku arhitektūrā ļoti reti sastopamā logaila ar smailloka arkas pārsedzi. No aptuveni 500 autora veiktajā pētījumā iekļautām koka būvēm šis ir vienīgais šāda tipa ģeometriski kompozicionālais piemērs (54. attēls). Verandas logu spraišļojumu ar gotikas stilistikas iezīmēm var redzēt Kalnciema ielā 9.

Jugendstila arhitektūrā samērā izplatītas ir atslēgas cauruma formas logailas. Šķiet, ka vienīgais šādas ailes piemērs Rīgas koka ēku arhitektūrā ir Kristapa ielā 2/4 (1904, arhitekts A. Ašenkampfs) (57. attēls). sastopama arī šīs pašas tēmas savdabīga interpretācija taisnās formās (56. attēls).

Koka ēku arhitektūras logailu formu klāsts ir spilgts un daudzveidīgs. Ailu formveide gadsimtu gaitā mainījusies, iezīmējot arhitektūras stilu pazīmes. Pilnvērtīgi risinot arhitektoniskās vides problemātiku, logailas forma nosaka ne tikai vērtību konstrukcijas, metāla apkalumus un spraišļojumus, bet arī ailu apmalojumus. Šis formu kopums rada vienotu kompozīciju un arhitekta sajūtu atainojumu. Ailu formas, veidi un to arhitektoniskā apdare ir unikāla kultūrvēsturiskā mantojuma sastāvdaļa Rīgas pilsētvidē.

lucarne structures, thus enhancing them decoratively, and compositionally completing the plane area (Picture 47, 51 and 52).

Buildings of various Neo-Styles of Eclecticism and of Art Nouveau as well have some unusual and rare shapes of apertures (Picture 54–57). The Neo-Gothic building at Tallinas iela 6 is the only example in Riga. In Jūrmala, there are more such examples. In Bolderāja, at Mencu iela 1a we can see the aperture with a pointed arch lintel that occurs very rarely in the architecture of wooden buildings. This is the only example of geometric composition of such type (Picture 54) among about 500 wooden buildings and structures that have been included in the author's research. The composition of glazing bars in veranda with the features of Gothic stylistics can be seen at Kalnciema iela 9.

Keyhole-shaped apertures are quite widespread in Art Nouveau architecture. It appears that the only example of such aperture in the architecture of Riga's wooden buildings is at Kristapa iela 2/4 (1904, architect A. Aschenkampf) (Picture 57). An interesting interpretation of the same theme in linear forms can also be found (Picture 56).

The variety of shapes of apertures in the architecture of wooden buildings is rich and colourful. Over the centuries the shapes of apertures have changed, adapting to the characteristic features of architectural styles. A thorough analysis of architectural environment reveals that the shape of the aperture determines not only the construction of casements, metal bindings and glazing bars but also that of the casings. The assortment of shapes creates a single composition and reflects architect's feelings. Shapes, types and architectural finish of apertures are a unique part of the cultural heritage in the cityscape of Riga.

IZMANTOTIE AVOTI REFERENCES

1. Ālbergs N., Blūms P., Dirveiks I., Zviedrāns J., Strupule V., Lapiņš A. Koka Rīga.- Rīga: Neputns, 2001. – 244 lpp.
2. Цауне А. Жилища Риги XII–XIV вв. По данным археологических раскопок. – Рига: 1984. – 58 стр.
3. Zalcmanis R., Pētersons B., Pētersone I., Sīpola I. Rīgas ielas. Enciklopēdija. – Rīga: SIA Drukātava, 2008. – 2. sējums. – 310 lpp.
4. Шейнина Е.Я., Энциклопедия символов. – Москва: Торсинг, 2006. – 216 стр.
5. Krastiņš J. Rīgas arhitektūras stili. – Rīga: Jumava, 2005. – 240 lpp.
6. Brocc J.K. Zīmējumi un apraksti. 1. sējums. Rīgas skati, ļaudis un ēkas. – Rīga: Zinātne, 1992. – 453 lpp.

Kalniņš J., Krastiņš J. Logu ailu formas Rīgas koka ēkās

Koka ēkās ailas forma nosaka tās aizpildījuma un dekoratīvo apmaļu izveidi. Koka ēku logailu formas ir ļoti dažādas. Tās var būt tuvas kvadrātam, pārsegta ar apaļloka vai lēzeni izliektām arkām, ar nošļauptiem sāniem augšējā daļā, ar trīsstūrveida augšējo daļu un tamlīdzīgi. Visos arhitektūras stilu periodos ir izplatītas taisnstūru formu ailas. Baroka laika lukarnās logailas, visbiežāk, ir ar lēzeni izliektu augšējo pārsedzi, tām ir arī eliptiskas vai dažādas aplim tuvās formās interpretētas pārsedes. Ēku zeltiņos sastopamas logailas gan apla, gan segmenta, gan rombu, elipses, trīsstūra, zvaigznes un citās līdzīgās ģeometriskās formās. Šie logi nereti veidoti arī līdzīgi ēkas apakšējo stāvu fasāžu logiem. Zeltiņu un frontonu logailas izceļas ar daudzveidīgām dekoratīvām kompozīcijām. Mākslinieciski īpaši izteiksmīgi ir logi ēku atikos un lukarnās. Bieži lietotas vairāku savstarpēji savienotu ailu kompozīcijas. Logailu formā var redzēt katram arhitektūras stilam raksturīgās iezīmes. Koka ēku logailu formu klāsts ir neparasti bagāts gan formu valodā, gan mākslinieciskā izveidojumā. Šie logi ir unikāla Rīgas pilsētvides kultūrvēsturiskā mantojuma sastāvdaļa.

Kalniņš J., Krastiņš J. Shapes of Apertures in Wooden Buildings of Riga

In wooden buildings, shapes of apertures determine their fill and the form of decorative casings. Shapes of apertures in wooden buildings are diverse and manifold – close to a square with a round-arch or slightly curved lintel, with tapered or pointed upper parts and so on. In all architectural styles rectangular shapes of apertures have prevailed. The lintels of apertures in Baroque dormers most often are flatly bent, they may also be elliptic or round in various interpretations. Different geometrical shapes of apertures can be seen in gables and pediments – circular, segmented, rhombic, elliptic, triangular, star-shaped and other geometric designs. Very often these dormers match the shapes of the windows of the lower floors of the building. Apertures in pediments and gables form different decorative compositions. Artistically expressive are windows attic storeys and dormers. Very often compositions of several interconnected apertures can be seen. Shapes of apertures display the most characteristic features of each architectural style. The variety of apertures of wooden buildings is incredibly rich in its vocabulary and artistic representation. These windows are a unique part of the cultural heritage of the cityscape of Riga.

Я. Калниньш, Я. Крастиньш. Оконные проемы в деревянных строениях Риги

В деревянных зданиях, форма проемов определяет их заполнение и выполнение декоративной отделки. Оконные проемы деревянных зданий близки характерным формам квадрата, в форме полуциркульной арки, с отлого выгнутым верхней перемычкой, со скошенными боками в верхней части, с заостренной треугольной верхней частью, а так же с прямоугольной формой оконных проемов, которая наблюдалась во всех временах архитектурных стилей. В оконных проемах люкарн, времени Барокко, чаще всего, с отлого выгнутым верхним краем, отражается разнообразная интерпретация решений, которая выполнена в виде эллипса или в виде круга. Разнообразные геометрические формы оконных проемов наблюдаются в фронтонах – в виде круга, сегмента, ромба, треугольника, а также в характерных формах окон фасада. Совокупность оконных проемов в фронтонах образует разнообразные декоративно композиционные решения. В аттиках и люкарнах тоже встречаются вышеупомянутые формы оконных проемов а также впаренные окна. В форме оконных проемов можно увидеть характерные черты архитектурных стилей. Оконные проемы деревянных зданий, в рамках архитектурного стиля, образует архитектурную отделку, которая является составной частью наследия, уникальной культурно-исторической городской среды Риги.